

Csehák Kálmán

JOSIP BROZ TITO ÖSSZEGYŰJTÖTT MŰVEI
IV. KÖTET

1937. DECEMBER—1939. SZEPTEMBER

Josip Broz Tito abban az időben lett a JKP vezetője, majd titkára, amikor a világ, a fasiszta és militarista hatalmak expanzionista politikája folytán elindult a második világháború felé. A militarista Japán már 1931-ben megindította lokális hódító háborúit a Távol-Keleten, majd 1937-ben általános háborút indított Kína ellen. 1936-ban a reakciós erők Franco vezetésével felláztak a népfrentkormány ellen Spanyolországban. Hitler és Mussolini azonnal a reakciós lázadók megsegítésére sietett, amit Anglia, Franciaország és az Amerikai Egyesült Államok tétlenül szemléltek. Jugoszláviában Milan Stojadinović kormányfő reakciós, fasisztabarát, sőt profasiszta rendszere volt hatalmon, amely 1937-ben rendeletet hozott a bérminimumról, a kollektív szerződésekről, a békéltetésről és az arbitrázsról azzal a céllal, hogy likvidálja a sztrájkjogot. Ezzel egyidőben a kommunista befolyás alatt álló munkaszervezetek ellen is fellépett, a munkáskamarák szerepét és önállóságát pedig a minimumra csökkentette. Ugyanakkor a végsőkig kiéleződött a viszony a nagyszerb és a horvát burzsoázia között a horvát kérdés miatt. A Stojadinović-kormány külpolitikája Jugoszlávia vitális érdekeinek az elárulása volt. Felszámolta a kisantantot, Jugoszlávia pedig mindinkább a náci Németország és a fasiszta Olaszország gazdasági és politikai befolyása alá került. Stojadinović nem átalotta megtapsolni az Anschlusst, és magasztalni azt a veszélyes tényt, hogy ezzel Jugoszlávia a Hitleri harmadik birodalom közvetlen szomszédjává vált.

A JKP ebben az időben a válság szélére jutott. A vezetőség az országon kívül tartózkodott és úgyszólván minden ténykedése a frakciós harcokban merült ki. Az országban pedig a rendszer terrorja és a sorozatos letartóztatások miatt igen válságos volt a helyzet. Szerbiában 1935 végén és 1936 elején 150 kommunistát tartóztattak le, majd 1937-ben újabb, még nagyobb méretű letartóztatások történtek. 1937-ben Crna Gorában a pártra hatalmas csapást mértek, amikor a rendőrség lefoglalta azt a hajót, amely 200 Crna Gora-i kommunistát és szimpatizőrt

szállított Spanyolországba. 1936 novemberében és decemberében Vajdaságban letartóztatták a pártvezetőséget és még 122 kommunistát. Hasonlóan üldözték a kommunistákat Szlovéniában is, de különösen Horvátországban és Dalmáciában. A mitrovicai börtönben pedig Petko Miletić tevékenysége folytán olyan méreteket öltött a frakciós harc, hogy nem csupán az ottani szervezet létét veszélyeztette, hanem féltő volt, hogy ez az elvtelen, a hatalomért, az egyes karrieristák mérhetetlen becsúgyának kielégítéséért folyó harc átterjed a tartományi vezetőségekre és pártszervezetekre is.

Ilyen körülmények között, amikor a Kommunista Internacionáléban is súlyos volt a helyzet Sztálin tisztogatásai miatt, nemcsak nagy bátorság, hanem rátermettség is kellett ahhoz, hogy valaki rendet tudjon teremteni a JKP soraiban. Annál is inkább, mivel már a Kominternben is elterjedt az a meggyőződés, hogy a JKP-be a frakciós harcok következtében annyira beférkőztek a különféle trockista és más ellenséges elemek, hogy egyedül a párt feloszlásával lehet a helyzetet megmenteni. Tito azonban tudta, hogy csupán az emigrációt fertőzték meg a pártellenes elemek. Az országban számos olyan káder van, amely mentes a karrierista fertőtől és kész vállalni a legnagyobb megpróbáltatásokat a pártért, képes felkészíteni a JKP-t a szocialista forradalomra.

Ezért sürgette olyan kitartóan előbb a Wilhelm Picknek, majd a Dimitrovnak írt leveleiben is, hogy mielőbb visszatérhessen az országba, valamint hogy a JKP vezetősége az országban, ne pedig külföldön tevékenykedjen. Ezekről a sorsdöntő és történelmi jelentőségű eseményekről értesülünk Tito összegyűjtött műveinek IV. kötetéből, valamint arról, hogy hogyan indult el a Tito vezette JKP a konszolidálódás, majd a megerősödés útján, és vált képessé arra, amit a népfelszabadító háborúban és a szocialista forradalomban elért.

Josip Broz Tito összegyűjtött műveinek IV. kötete az 1937 decembertől 1939 szeptemberéig terjedő, a JKP addigi működésének legválságosabb időszakában keletkezett 62 munkáját tartalmazza. A függelékben pedig 11 más, e munkákhoz kapcsolódó és kiegészítő dokumentum található. A kötetet összeállító dr. Pero Damjanović és Julijana Vrčinac lelkiismeretes munkát végzett, amit az bizonyít a legjobban, hogy Titónak úgyszólván minden fennmaradt levelét, cikkét, jelentését, utasítását és más írását felkutatták és 662 jegyzettel látták el (nem számítva a csillaggal jelölt rövid megjegyzéseket és magyarázatokat). A kötetet még teljesebbé teszi az időrendi mutató, a név- és a földrajzi nevek mutatója és a rövidítések jegyzéke, valamint a gazdag képanyag. Ily módon e kor történetét kevésbé ismerők számára is lehetővé tették e kötet teljes értékű használatát. Ezt még jobban megkönnyíti dr. Pero Damjanović e kötethez írt előszava.

A kötet készítőinek munkáját az a körülmény is megnehezítette, hogy Josip Broz ebben az időben munkáit a konspiráció miatt álnevek alatt (Tito, T.T.T., Oto (Otto), Tittermann, Valter, Viktor, W. Viktorov és

Zagorac), illetve aláírás nélkül vagy a JKP KB aláírással írta és jelentette meg. Tito a szerbhorvát nyelvű kötet megjelenése előtt autorizálta munkáit.

Tito helyzetét ebben az időben (amikor a kötetben közreadott munkái keletkeztek) az nehezítette meg a legjobban, hogy a Komintern nem oldotta meg a JKP vezetőségének ügyét, amit egyesek, különösen Párizsban, a JKP KB akkori székhelyén, arra használtak fel, hogy a vezetést kisajátítsák. Ezért tevékenységük frakciós harcokban merült ki, és ez a harc az itthoni pártszervezetek némelyikébe is áttért. Különösen vonatkozik ez a mitrovicai fegyházban levő pártszervezetre, ahol Petko Miletić frakciós központot alakított ki és megkezdte a kapcsolatok kiépítését a párizsi frakciós központtal. E tevékenység megfélemezése céljából Tito Wilhelm Pickhez, a Komintern Végrehajtó Bizottsága Titkárságának a balkáni országokkal foglalkozó tagjához 1937. december 5-én (e kötet első dokumentuma) írt levelében azonnali és szigorú intézkedéseket sürget, mert különben — ahogyan írja — katasztrofális következményei lehetnek a pártra nézve. Ezzel a kérdéssel foglalkozott W. Pickhez írt 1938. január 11-én és február 26-án kelt leveleiben is, de amint az a Georgi Dimitrovhoz írt leveléből (1938 márciusában) kitűnik, mindig azt a választ kapta, hogy várni kell, majd minden megoldódik. Tito Dimitrovnak küldött későbbi leveleiben és kimerítő jelentéseiben (1938. április 1., július közepe, augusztus 8-a) sürgette a „JKP problémájának megoldását”, mert e kérdés rendezetlensége nagy bizonytalanságot szült. Tito állandóan sürgette, hogy hagyják jóvá hazatérését vagy legalább engedélyezzék, hogy valami mást küldhessen haza, mert „az otthoni helyzet olyan, hogy halaszthatatlanul megköveteli valamely mérvadó barát jelenlétét, de még inkább azért, mert maguk az emberek követelik rendkívül határozottan egy ilyen ember jelenlétét.”

A halogatások miatt 1938 derekán (miután már megalakította az országban az ideiglenes Központi Bizottságot, de a Komintern hívására útban volt Moszkvába) Tito így írt Párizsból: „Dimitrov elvtárs, kérek, szorgalmazd, hogy a mi kérdésünket minél előbb megoldják. Ha nem szükséges, hogy hozzád utazzam, akkor kérek, engedd meg, hogy visszatérjek az országba, hogy amennyire csak tudok, segíthessek. Ha nem élvezek bizalmat, akkor feltétlenül valaki mást kell kinevezni és erkölcsi támogatásban részesíteni. De senkit sem ebből a rothadt emigráns környezetből. Nagy felelősséget érzek az országban levő párt iránt, és nem bírok tovább itt ücsörögni.”

Tito egyik legsürgősebb feladatának a párizsi frakciós központ felszámolását tartotta. Ezért megtette a kellő intézkedéseket, hogy megszakítsa az összeköttetést e központ és a hazai pártszervezetek között. Levelek, üzenetek útján és más módon felhívta az itthoni pártvezetőségek figyelmét az éberség és az egység szükségességére. Ennek érdekében felszolta a JKP mitrovicai börtönbeli bizottságát, és Moša Pijadét nevezte ki a JKP Központi Bizottsága megbízottjának, azzal a feladattal,

hogy teremtsen ott rendet. A továbbiakban politikai és egyéb intézkedéseket tett, hogy a párt hazai erőkre és anyagi forrásokra támaszkodva képes legyen teljesíteni azokat a feladatokat, amelyek a hazai, valamint a súlyosbodó nemzetközi politikai helyzet miatt ráhárultak. Mivel a Kominternben felmerült a JKP feloszlásának kérdése, így az anyagi támogatás is elmaradt. Tito megtette a kellő intézkedéseket, hogy a lapok, broszúrák, könyvek megjelentetéséhez, a különféle akciók szervezéséhez, a sztrájkolók megsegítéséhez az anyagiakat az itthoni pártszervezetek maguk teremtsék elő. Miután az intézkedések meghozták az első eredményeket, amelyekről a Kominternt is értesítette, de a „JKP, kérdésének” a megoldását továbbra is halogatták, Tito 1938 márciusában, bátran vállalva az esetleges következményeket is, úgy döntött, hogy hazatér és megalakítja a JKP ideiglenes vezetőségét. Ezt a döntését megindokolta a Dimitrovhoz 1938. március végén, majd április 1-én írt leveleiben. Áprilisban haza is utazott, majd májusban megalakította a JKP új vezetőségét, melynek rajta kívül Miha Marinko, Franc Leskošek, Edvard Kardelj, Josip Kraš, Andrija Žaja, Drago Petrović (valószínűleg), Milovan Djilas és Aleksandar Ranković lettek a tagjai.

Ebből az időszakból nagyon fontosak Tito Voranc Prežihovnak, a JKP párizsi képviselőjének írt levelei, mert tudomást szerezhethünk belőlük, milyen volt a helyzet az országban, pl. a spanyol önkéntesek esete és az Anschluss (Ausztriának Németországhoz való kapcsolása) kapcsán (Zágrábban kelt 1938. április 13-án), valamint, hogy milyen fogadtatásra talált az Anschlussal kapcsolatos kiáltvány, amelyet a JKP adott ki. Továbbá hogyan magyarázta meg a szlovéniai tartományi értekezleten Petko Miletic embereinek azokat az intézkedéseket, amelyeket P. Miletic és ennek frakciós tevékenysége ellen foganatosított. Örömmel állapíthatta meg: „Mindenki szolidaritást vállalt intézkedéseimmel.” Néhány nappal a Szlovéniában 1938. április 20-án kelt levél után Zágrából írt levelet, amelyben, többek között ez áll: „Jövelelem a végsőkig szükséges volt. Teljes lendülettel munkához láttam és nagyon elégedett vagyok.” Joggal írhatta ezt, mert a március végétől májusig eltelt rövid idő alatt valóban sokat tett. Találkozott a szakszervezeti bizottságok tagjaival, E. Kardeljlyal megszervezte a Szlovén KP értekezletét, tanácskozásokat szervezett az Egységes Munkáspárt kezdeményező bizottságainak tagjaival, kapcsolatokat épített ki Horvátország, Szlovénia és Szerbia vezető kádereivel és megalakította a JKP ideiglenes vezetőségét — olvashatjuk a 156. sz. jegyzetben, de magában a levélben is, természetesen ez utóbbiban a konspiráció követelte nyelvezettel. Tudomást szerzünk arról is, hogy megválasztották az újra induló Proleter szerkesztő bizottságát, s határozatot hoztak, hogy két héten belül meg kell jelennie. Az Anschlussal kapcsolatos kiáltványáról pedig ezt írja: „Úgy vélik, hogy ez a legjobb dokumentum, amit ezidáig családunk (pártunk) kiadott.”

Miután Dimitrov kérésére az országból Párizsba utazott, s ott hóna-

pokig kellett várnia a vízumra, hogy Moszkvába utazhasson, sikeres lépéseket tett a JKP és a Francia Kommunista Párt közötti együttműködés megjavítására, Dimitrovnak pedig kimerítő jelentést írt az Anschluss utáni politikai helyzetről Jugoszláviában. Az általános politikai helyzet ismertetése után részletesen írt a hitleri propaganda lényegéről Jugoszláviában, a Stojadinović-kormányról, az Egyesült Ellenzékről, a Horvát Mozgalomról, a szakszervezeti mozgalomról, a kommunista pártról, az ifjúságról. Az összefoglalóban ismét sürgeti a „JKP kérdésének” megoldását. Majd az augusztus 8-án keltezett jelentését azzal zárja, hogy vár még két hetet a vízumra, s ha addig sem érkezik meg, utazik haza. Közben a Rundschau-ban, a Komintern sajtószervében is megjelentetett egy cikket a Jugoszláviában uralkodó politikai helyzetről, amelyben lesújtó, de igaz képet festett a Stojadinović-kormányról. Végül felveti és meg is válaszolja a kérdést: Hogyan maradhatott hatalmon ez a kormány? Azt is megírja, hogy a Stojadinović-kormány titokban új parlamenti választásokra készülődik. A Stojadinović-kormánnyal, annak bukásával a későbbiek folyamán többször is foglalkozik. Minden alkalommal rámutatott a nemzeti kérdés megoldásának szükségességére.

1938. szeptember 2-án már Moszkvában ír szigorúan bizalmas jelentést Dimitrovnak a JKP-ről, amelyből megtudjuk, hogy 1936 decembereben járt először az országban, továbbá, hogy milyen volt itt a helyzet és mit tett első útja alkalmával, majd ír a második útjáról és az országban folytatott tevékenységéről, a párizsi helyzetről, a frakciós tevékenységekről, a párizsi vezetőség feloszlátásáról és az országban kifejtett munkásságáról. Szeptember 3-án a szakszervezetekről küld jelentést, ezt követően pedig a pártról, amelyből megtudjuk, hogy a vajdasági kommunisták jól dolgoznak és szép eredményeket érnek el a Népfront megalakításában.

1938. szeptemberétől 1939. január végéig számos jelentést és beszámolót írt Moszkvában a Jugoszláviában uralkodó politikai helyzetről, a munkáspártról, az egységfrontról és a népfrontról, de a legjelentősebb az a beszámolója, amelyet a Komintern Végrehajtó Bizottságának 1938. szeptember 17-én megtartott titkársági ülésén tartott. Ebben részletesen elemezte a párton belüli helyzetet és intézkedéseket javasolt továbbfejlesztésére, hogy politikáját végrehajthassa. Jelentését ezekkel a szavakkal zárta:

„Munkalehetőségünk nagy. Olyan országunk van, ahol a nép óriási többsége, a reakciósök és fasiszták rágalmaitól függetlenül, mély érzelmeket és rokonszenvet táplál a SZSZKSZ és a demokratikus erők tömbje iránt. Ez pedig számunkra lehetővé teszi, hogy sikeresen munkálkodjunk a Népfront létrehozásán.”

Jelentős a hitleri faszizmus áskálódásáról írt cikke a Rundschau-ban, a Djuro Djakovićról írt bizalmas jelentése pedig a JKP korábbi, ugyancsak válságos időszakát ismerteti.

1939 márciusának második felében, Csehszlovákia megszállását köve-

tően Tito a JKP KB nevében kiáltvánnyal fordult Jugoszlávia népeihez, amelyben rámutatott arra, hogy a fasiszta hódítókkal szembeni addigi engedékenység nem mentette meg a békét és a kis népek szabadságát. Ellenkezőleg, a fasiszta és militarista hatalmak étvágya még jobban megnőtt, és az egész világot fenyegeti már. Ezért sürgeti Tito Jugoszláviában is a népi egység megteremtését, mert csak az szavatolhatja a többi béke- és szabadságszerető néppel, elsősorban a Szovjetunió és a balkáni népekkel szövetkezve az ország függetlenségét. Ez a tízezer példányszámban nyomtatott kiáltvány nagy hatással volt az ország közvéleményének formálására, antifasiszta hangulatot szított.

Az 1939 májusában megjelent Proleter 1. számát Tito szinte egyedül írta, majd a Rundschauban, a Bekerítés után Belső széthullás című cikkében arra figyelmeztetett, hogy Albánia olasz megszállása után Jugoszlávia olyan helyzetbe került, mint Csehszlovákia Ausztria bekebelezését követően, s a Cvetković-kormány mégsem tesz semmit a népi egység megteremtéséért. Ellenkezőleg. Míg túri a náci ügynökök romboló tevékenységét, addig intézkedéseket tesz arra, hogy háború esetén a kommunistákat gyűjtőtáborokba zárják. Olyan osztály- és népelnyomó, hegemonista és antidemokratikus politikát folytat, hogy Vajdaságban még a munkások is — Tito idézete szerint — így beszélnek: „Jugoszláviában mint magyarokat és mint munkásokat egyaránt elnyomnak bennünket, inkább élünk hát a magyarok uralma alatt, mert akkor csak mint munkások leszünk elnyomva.” A horvát kérdés demokratikus megoldása is késik. Ezért Tito ismételten hangsúlyozza a szabadságért és demokráciáért való küzdelem folytatásának szükségességét, mert csak ezáltal lehet eredményes a fasiszta agresszorok és az országban ténykedő ügynökök elleni harc.

A kötet két utolsó előtti dokumentuma Titónak a vezető pártkáderek 1939. június 9-én megtartott tanácskozásán elhangzott beszámolója és az ezen a tanácskozáson hozott határozatoknak a Proleter 1940. évi 1—2. számában megjelent változata. Az utolsó pedig Tito levele a Sremska Mitrovica-i fegyházban levő kommunistákhoz, amelyben a párt konszolidálásáról és az ezzel kapcsolatos tennivalókról, valamint más időszerű (fasizmus, Népfrent stb.) kérdésekről és feladatokról ír.